

Die middag word ik badend in het zweet wakker, als een drenkeling die lange tijd is meegesleurd door een onderstroom en niet weet waar hij precies boven water is gekomen. Ik strijk met mijn vingers door mijn natte haar en neem beduusd de ruimte in me op. De wanden zijn in een blauwgrijze kleur geverfd, er staan twee stoelen, een fauteuil, een tafel, en tegen de achterwand leunt een kledingkast. Onder de rok van muskietengaas ligt een dunne matras opgerold tegen de muur. Voor de ramen hangen donkere gordijnen, die niet goed sluiten, zodat ik het stof in een baan zon kan zien wervelen. Aan het plafond zie ik een ventilator met vier houten bladen die traag kringetjes draait aan twee elektriciteitsdraden, wat ook verklaart waarom de kamer zo muf ruikt en de rook van mijn sigaar nog steeds boven mijn hoofd dwarrelt.

Ik probeer overeind te komen, wat moeizaam gaat. Mijn hoofd bonkt, mijn keel zit vol slijm. Ik grijp op de tast naar mijn nachtkastje, waar nog een half blikje lauwe cola moet staan. Waar ben ik? Nadenken.

Vanochtend was ik aangekomen op dat snikhete, asgrauwe laagbouwvliegveldje Pochentong, waar ik een taxi had gepakt naar de binnenstad van Phnom Penh, een witte Toyota Camry. We draaiden Highway 6 op, samen met een stroom venters, fiets-taxi's, minibusjes en vrachtauto's, die roekeloos vanuit de verpauperde voorsteden, het met lateriet bedekte asfalt op stoven en enorme stofwolken veroorzaakten. De chauffeur, ene Joey, een man, met een donkerbruine huid, een vlassnorretje en azuurblauwe ogen, waarvan er één slordig dichtgenaaid was, klaagde over

zijn vuile voorruit en zette de radio aan, alsof dat hielp. Vals als een kraai zong hij mee met een blikkerig klinkende Khmer-zangeres en frummelde zonder zijn blik van de weg af te wenden wat in zijn deskkastje, waarin ik tot mijn schrik een glanzende Magnum zag liggen. Joey had mijn blik opgemerkt, verontschuldigde zich haastig 'dat je niet voorzichtig genoeg kon zijn tegenwoordig' en stak een sigaret op.

Terwijl we Phnom Penh naderden, viel het me op dat zijn hand ineens begon te trillen en het zweet in stroompjes over zijn lage voorhoofd begon te druipen. Net toen ik wilde vragen of hij wel in orde was viel zijn hoofd op het stuur en zakte hij als een lekke opblaaspomp in elkaar. In een reflex boog ik me over hem heen, duwde het stuur naar links en kon nog net op tijd een fietser ontwijken.

We kwamen tot stilstand in de berm, tot ongenoegen van een menigte omstanders, die dreigend op ons af kwamen en met hun armen zwaaiden ten teken dat we knettergek waren. Een fractie van een seconde later kwam Joey bij, keek wat verbaasd om zich heen, en startte de motor weer. Ik vroeg hem of het wel goed met hem ging, waarop hij weinig geruststellend antwoordde: 'Dit gebeurt wel vaker, ik heb problemen in mijn hoofd.'

Terwijl we onze weg vervolgden vertelde Joey dat hij eigenlijk Ing Vannak heette, maar dat hij daar liever niet meer aan herinnerd werd, want dat was zijn communistennaam. Vannak had veel bloed aan zijn handen, was soldaat van de Rode Khmer geweest, in Divisie 703, en had zijn jeugd doorgebracht struinend door de jungle met een kalasjnikov bungelend om zijn nek. Hoeveel verraders van de revolutie hij afgeknald had wist hij niet; hij was de tel allang kwijt. Meer dan honderd waren het er zeker wel, nog niet eens degenen die hij met een kapmes de keel had doorgesneden meegeteld, en hij haakte demonstratief zijn wijs- en middelvinger in zijn neusgaten om te laten zien hoe je dat moest doen. Soms, om munitie te sparen, legde hij ook wel eens iemand vastgebonden op het wegdek neer, om er

met een vrachtwagen overheen te rijden, heen-en-weer, heen-en-weer, zodat de man morsdood was. Nee, trots was hij er niet op, zeker niet, maar wat kon hij anders? Het was doden of gedood worden, maar ik kon aan zijn ogen zien, die vet waren van apathie, dat hij een zware last met zich meedroeg.

We bereikten de binnenstad van Phnom Penh en reden de Monivong-boulevard op, een van de zes geasfalteerde wegen van de hoofdstad, vernoemd naar een vroegere koning. Joey begon over een kennis van hem, die een hotel had waar ik voor vijf dollar kon overnachten. Uitgelooft van de lange vlucht knikte ik. Ik verlangde naar een bed, kon me niet schelen waar. Niet veel later stuiterden we een hobbelig, druk, louche ogend marktstraatje in, waar het wemelde van de belwinkels, groentestalletjes, massagesalons en flinkerende budgethotels. Het hotel van Joey's oom bleek een negentiende-eeuws voormalig Chinees koopmanshuis te zijn, vier verdiepingen hoog, met afgebladderde muren en roestige balkonnetjes waar treurig uitgedroogde seringengroenten hingen. Ik keek de halfduistere ontvangstruimte in, die opmerkelijk leeg was. Op de vloer knielden een man en een hoogzwangere vrouw op een antiek bruin Tientsin-tapijt voor een kitscherig altaar dat vol stond met fruit en porseleinen afgodsbeeldjes, waarvan ik de dikke Mi-Lo-Fo, de vuurrode Kuan Cong en de charmante Kuan Yin herkende. Een oude kale monnik gekleed in een besmeurde oranje pij stak naar kaneel geurende wierook aan, draaide onverschillig wat aan zijn gebedsmolen en mompelde mantra's. Joey stak een sigaretje op in de deuropening. 'Zelfs een oude lotusbloem kan opbloeien uit de modder,' zei hij de monnik na. 'Zelfs een oude lotusbloem kan opbloeien uit de modder.' Toen de monnik stopte met bidden, sprenkelde hij met een bos bamboetakjes Angkor-bier over de hoofden van het echtpaar, en stak vervolgens zijn hand op, die rijkelijk gevuld werd met 20 000 riel, niet goedkoop, maar dan ben je wel verlost van nare geesten, monsters en voorouders die je zaak kunnen ruïneren.

De eigenaar kwam naar me toe gelopen. Hij was opmerkelijk lang, zeker een meter tachtig, had een langwerpige gezicht, groene ogen als het vilt van een biljartlaken, en pikzwart haar dankzij Chinese Yu-Dum-verf. Hij droeg lakschoenen, met daarboven een pantalon en een hagelwit gestreken overhemd, een kledingstijl die duidde op een goede Chinese afkomst. Hij stelde zich voor als Heng, verontschuldigde zich voor het waterballet, en gaf mij zonder verder iets te vragen de sleutel van mijn kamer.

Ik stap uit mijn bed, strompel moeizaam naar de douche, het laken nog klevend aan mijn bovenbeen. De honingwitte douchetegels zijn bezaaid met pikzwarte kakkerlakken.

Ik draai de kraan open en meen het geluid te horen van ratten die door een riool lopen, steeds luider, totdat ze tot stilstand komen en er een lauw straaltje water in mijn nek druppelt, eerst nog roestbruin, maar later helder.

Opgefrist hijs ik me in mijn spijkerbroek en sla met een klap de deur achter me dicht. Tastend in het duister daal ik de marmere trap af en voel met mijn vingertoppen condens langs de wanden sijpelen. In een van de kamers staat een Koreaanse soapserie op standje oorverdovend. De stank is onverdraaglijk: een zure lucht van schimmel probeert moedig de stank van verstopte toiletten te bestrijden.

In de ontvangstruimte zie ik Heng luid snurkend liggen, een fles bier nog in zijn handen geklemd. Hij slaapt zijn roes uit op een bamboemat in een foetushouding. Tegen zijn rug leunen zijn drie dochters Sichan, Lun en Vet; ze kijken verveeld naar een Chinese vechtfilm die zich afspeelt in een herberg, in een voor de rest verlaten haven waar een bont gezelschap van struikrovers, huurlingen, gangsters en handelsreizigers elkaar met duivelsprongen tegemoet vliegt en probeert elkaars kop eraf te hakken met enorme zwaarden. Zonder haar blik van het scherm af te wenden roept Sichan, de oudste van de drie, een guitig kind

met hoge jukbeenderen, een lui linkeroog en lang zwart haar dat soepel over een witte prinsessenjurk valt, haar moeder.

‘Mam, de witte reus met de zwarte baard is wakker!’

Op de eerste verdieping gaat een schuifraam open. Het is Leap, de hoogzwangere echtgenote van Heng, een lange, forse vrouw, met een knap maanrond gezicht, grote donkerbruine ogen en zwart glanzend haar dat strak naar achteren is getrokken in een knot. ‘Vraag of hij Amerikaans is,’ antwoordt ze, zittend op haar bed, gekleed in een oranje pyjama met witte beertjes.

Ik schud mijn hoofd.

‘Nederlander,’ fluister ik.

‘Hij is Nederlander!’ schreeuwt Sichan terug, waarna het even stil is en ze haar blik weer op het televisiescherm richt.

‘Sichan,’ hoor ik een paar tellen later.

‘Ja?’ klinkt het nu geërgerd.

‘Maak wat te eten voor hem klaar.’

Een kwartier later zit ik in de namiddagzon achter een modderige bak Vietnamese koffie en een bord vol rijst, groenten en een bruin goedje dat ‘vis amok’ heet. Voor het eerst neem ik de omgeving goed in me op, een beetje gespannen, als een verloren zoon die na lange tijd zijn ouderlijk nest weer terugziet en aanknopingspunten van vroeger zoekt. Ik maak in gedachten foto’s. Ik zie een pezig mannetje gekleed in een rood-wit geblokte *krama* (omslagdoek) zijn fietstaxi parkeren voor een bakstenen huis uit de Franse koloniale tijd. Aan de overkant van de straat loopt een broodventer op afgetrapte sandalen een winkel binnen. Langs me wandelt een groepje schoolkinderen in blauw-witte uniformen en rode sjaals giechelend voorbij. Bij de buurman staan monniken in oranje pij bedelend om brood voor zijn winkel. Uit een kapperszaak komt een dame van lichte zeden gelopen die achter op de motor van haar pooier gaat zitten en zich gewillig naar een klant laat rijden. Een chagrijnig kijkende vrouw in overheidsdienst praat druk gebarend in een zwart

Nokia-mobieltje. Een zakenman stapt parmantig uit een zwarte geblindeerde Lexus. Aan het eind van de straat staan drie mannen met ontbloot bovenlijf een houtvuur op te stoken en leggen gekneed deeg in rijen op een roestige zwarte bakplaat.

Dan stop ik met foto's nemen, opgelucht bijna. Er is weinig veranderd sinds ik vijf jaar geleden vertrokken ben uit Phnom Penh.

De latemiddagzon streelt mijn huid als ik een slok koffie neem en een klamme hand op mijn schouder voel. Het is Heng, die wakker geworden is, en me stoïcijns een blikje Angkor-bier aanbiedt.

‘Van het huis,’ mompelt hij.

‘Dank je,’ antwoord ik plechtig, alsof ik het terecht vind.

Heng knikt beleefd, frommelt een pakje sigaretten uit zijn borstzak, tikt met zijn wijsvinger een peuk tevoorschijn en gaat naast me zitten, als een opa die op het punt staat zijn kleinkind een spannend verhaal te vertellen.

‘Ik zit hier nog maar een week,’ verontschuldigt hij zich. ‘Jaren geleden had ik een ander pension. Ik zat toen nog aan het Boeung Kak-meer, vlak buiten Phnom Penh.’ Hij zwaait met zijn armen naar het westen, alsof het er nog ligt. ‘Een enorm succes,’ pocht hij. ‘In de jaren tachtig, vlak na de bevrijding van het Rode Khmer-regime, zat mijn pension barstensvol met Russen, Polen en Bulgaren. Allemaal bouwvakkers. Zuiplappen, niet te geloven. Geen wonder dat half Phnom Penh nog op instorten staat. Haha...’

Ik glimlach ten teken dat ik meer van hem wil horen, maar Heng neemt eerst een slok bier en steekt met een lucifer zijn sigaret aan. Zijn blik lijkt nog leger in het licht van de vlam. Nadat hij krachtig een rookpluim langs zijn onregelmatige gebit heeft geblazen, vertelt hij verder. ‘Maar toen kwamen die duivelse Amerikanen. De hypocrieten,’ briest hij, en hij stampet op de grond, alsof hij ze met terugwerkende kracht wil vertrappen. ‘Ik

haatte ze, man. Ik haatte ze tot in het diepst van mijn hart.' Ineens begint hij schamper te lachen. 'Maar ze waren ook gek op cocaïne en op jonge meisjes,' gaat hij verder, alsof hij zich geen raad weet met die dubbelheid. 'Dollars dus, kameraad, pure dollars waren dat.' Hij strijkt met zijn wijsvinger langs zijn duim.

Ik vraag me ondertussen af waar dit gesprek heen gaat, wat hij me duidelijk wil maken. Hij denkt toch niet dat ik een Amerikaan ben?

'En toen?' vraag ik aftastend. 'Wat gebeurde er toen?'

'Nou, toen ging het mis.'

'Hoe bedoel je, mis?'

'Zoals ik het zeg,' antwoordt Heng nukkig. 'Eind jaren negentig gingen de Amerikanen uit Cambodja weg en moest ik rond zien te komen van jonge backpackers. Die gasten hadden geen cent te makken, man. Ze rookten geen wiet, snoven geen cocaïne, bestelden geen meisjes. Ze lagen alleen maar in een hangmat.'

Heng schudt zijn hoofd, alsof hij het nog steeds niet kan geloven. 'Toen besloot ik mijn biezen te pakken,' verzucht hij. 'Ik had een gezin, kameraad, drie kinderen, binnenkort vier.' Hij wijst naar het schuifraam van Leap. 'Er moest meer geld in het laatje komen, dat begrijp jij toch ook wel?'

Dan slaakt hij een diepe zucht. 'Ik ben geboren in Neak Loung, moet je weten, vlak bij de Vietnamese grens. Ik moest op mijn tiende al bukken voor Amerikaanse B52-bommenwerpers.' Demonstratief zakt hij door zijn knieën, alsof ze er nog steeds zijn. 'Het hele luchtruim zag zwart van de bommen, het leken wel zwermen vogels. Ik kwam net uit school gelopen toen mijn oom in paniek riep dat ik zijn schuilkelder in moest duiken. Drie dagen lang heb ik in dat stinkende hol gezeten, met zijn vrouw en drie kinderen.' Hij drukt met zijn wijsvinger en duim zijn neusgaten dicht, ten teken dat het verschrikkelijk bedompt was. 'Toen de bombardementen ophielden, kroop ik weer naar buiten. Kameraad, ik kon mijn ogen niet geloven. De hele straat lag vol met verkoalde lijken. Overal stonden huizen

in de fik, ruiten waren gebarsten, rijstvelden verschroeid. Er was niets meer, kameraad, helemaal niets meer.'

Dan buigt Heng zich naar me toe en fluistert: 'Later begreep ik pas hoe groot de schade echt was en wat die lafaard van een Nixon had gedaan. Hij heeft Cambodja volledig verwoest. Meer dan 600 000 doden, kameraad. En waarom? Waarom denk je dat die Yankees al die bommen op Cambodja gooiden?'

Zonder mijn antwoord af te wachten raast hij verder: 'Omdat ze doodsbang voor Pol Pot waren, kameraad, doodsbang. Ha... Nixon wilde voorkomen dat de Rode Khmer aan de macht kwam en dat Cambodja net als Vietnam communistisch zou worden. Maar precies datgene waar ze bang voor waren gebeurde. Daarvoor stelde hij niets voor, man. We vonden hem een Frans gestudeerd salonsocialistje. Een elitemannetje dat vanuit de jungle met een stel kansloze analfabeten wat communistische leuzen riep. Niemand had daar zin in, man. We hadden genoeg rijst, vis en vlees. Er was genoeg. Tot de Amerikanen ons aangort bombardeerden. Toen wilde iedereen zich ineens aansluiten bij die achterlijke Rode Khmer. Het was haat, kameraad, pure Amerikaanse haat, dat Pol Pot in het zadel kwam.'

★

Haat. Ik ben nog geen dag in Cambodja of ik weet het alweer: de Khmer-ziel bestaat voor 99 procent uit haat. Maar wat wil je? De geschiedenis van Cambodja leest als het epische gedicht van John Milton over het Verloren Paradijs. In de tiende eeuw na Christus waren de Khmers, zoals de oorspronkelijke bewoners van dit koninkrijk genoemd worden, nog heersers over de gebieden die tegenwoordig Thailand, Laos en Vietnam heten. Alle Aziatische koningen, zelfs de Chinese keizer, kwamen naar hun hoofdstad Angkor toe om giften naar de Khmer-koningen te brengen en hun te smeken hen met rust te laten. De Khmer-koningen baadden in goud, kochten de sterkste slaven,

lieten de prachtigste tempelcomplexen bouwen, trokken de beste muzikanten aan om hun gehoor te laten strelen, en bestelden de mooiste odaliskken om hun lust te laten bevredigen. Vrezen voor hun exorbitante levensstijl hoefden ze niet. Het Khmerlegioen omvatte maar liefst 200 000 gevechtsofifanten, de ruitserij en het voetvolk beschikten over kruisbogen en katapulten, en ze hadden een oorlogsvloot van schepen en bepantserde kano's. Ook was er voedsel genoeg om de hongerige magen van de miljoenen soldaten en slaven te vullen. De Tonle Sap zorgde voor maar liefst vier rijst oogsten per jaar, de rivieren zaten vol met proteïnerijke vissen en de oerwouden barstten van het vlees en de vruchten. Het Khmer-rijk was de Hof van Eden.

Maar in 1431 ging het mis. De piepjonge en zeer onervaren koning Ponhea Yat werd aangevallen door een Siamese (Thaise) troepenmacht, die, zo gaat het verhaal, met honderdduizenden olifanten, paarden en krijgslieden Cambodja binnenviel. Ze vertrapten de rijstvelden, hakten de koppen van duizenden Khmer-soldaten eraf en veroverden de hoofdstad Angkor. Het Khmer-rijk stond in lichterlaaie en Ponhea Yat moest vluchten naar een armetierig houten paleisje in Lovek, waar hij de nieuwe hoofdstad van Cambodja vestigde.

De eeuwen die volgden stonden bekend als de Donkere Eeuwen, een geschiedkundige zonsverduistering, waarin het ooit machtige Khmer-rijk volledig verwoest werd door naburige koninkrijken. De enige ooggetuigen uit die tijd waren Portugezen en Spaanse jezuiten uit Manilla die probeerden de Khmers te bekeren tot het christendom. Maar keer op keer moesten ze bakzeil halen vanwege een duizelingwekkend aantal invallen, revoltes, coups en veldslagen. Als we hun verhalen moeten geloven, was het ooit machtigste rijk van Zuidoost-Azië gekrompen tot een miezerig valleitje en dreigde het opgeslokt te worden door de naburige rijken Siam en Vietnam.

Dat was zeker ook gebeurd als de Fransen niet gekomen waren en besloten daar een stokje voor te steken. Niet uit piëteit

natuurlijk, maar uit puur eigenbelang. Louis Napoleon zocht namelijk goedkope steenkool om de schoorstenen van zijn eigen industrieën te laten roken, en wilde handelsposten langs de Mekong-rivier in Cambodja vestigen om een langgekoesterde droom te kunnen verwezenlijken: China als afzetmarkt veroveren. *Indochine*, zoals de Fransen hun kolonie doopten, kon in dat plaatje als aftapkraan van grondstoffen dienen en als opslagplaats van Franse producten. De Fransen gingen voortvarend te werk. In 1862 werd het katholieke Cochinchina geannexeerd, daarna het boeddhistische Cambodja, twintig jaar later het confucianistische Tonkin en Annam, en als laatste ging het nietige koninkrijkje Laos overstag. Alleen Thailand wist de Frans koloniale dans te ontspringen, tot woede van de Fransen, die wraak namen door een herindeling van landsgrenzen in 1904. Ze begonnen bij het Cardamom-gebergte in het zuiden, trokken vervolgens een lijn naar het Dangrek-gebergte aan de Thaise grens, sloegen bij Laos rechts af de oerwouden door richting Vietnam, en maakten ten slotte weer een flauwe bocht naar het Cardamom-gebergte. Wie vervolgens naar de nieuwe landsgrenzen keek, kon niet alleen constateren dat Thailand een behoorlijke hap kwijt was, maar zag ook de figuur van een konijn verschijnen dat verschrikt in de koplampen van een aanstormende vrachtauto kijkt. De Fransen hadden de grenzen niet treffender kunnen trekken.

Maar de Franse droom over de oprichting van een welvarend Indochina en een rivierverbinding met China bleek een illusie te zijn. Grote verwachtingen had Napoleon van zijn megalomane project. Nadat hij eerder was dwarsgezet door de Britten in India en China, zag hij nu in gedachten de Parijse bootmaatschappij Messageries de Fluviales de oerwouden van Tonkin, Cochinchina, Cambodja al leegslurpen. Shanghai had de Jangtse, New Orleans de Mississippi, en Saigon zou de Mekong krijgen.

Het liep allemaal anders. In 1866 ging een expeditie onder leiding van Doudart de Lagrée en luitenant Francis Garnier van-

uit Saigon op pad, eerst nog in een kanonneerboot, maar toen ze bij de Khone-watervallen op de grens van Cambodja en Laos aankwamen, moesten ze in kleine kano's overstappen. Met gevaar voor eigen leven trotseerden ze messcherpe kliffen, kolken-de onderstromen en woeste watervallen, en dodelijk vermoeid kwam het gezelschap pas enkele dagen later aan de andere kant aan. Hun oordeel was unaniem: de waterval tussen Cambodja en Laos was een niet te nemen horde, een permanente rivierverbinding met China zou er nooit komen. Weg was de droom van een lucratieve kolonie. Het enige wat de Fransen nog konden doen was een kleine Cambodjaanse elite stokbrood leren eten, Voltaire te laten lezen en Franse wijnen laten proeven.

Toch duurde dit bescheiden beschavingsoffensiefje niet lang, want in 1940 diende de volgende imperialist zich alweer aan in het Cambodjaanse hemelruim: Japanse kamikazevliegtuigen.

Japan was in de negentiende eeuw een sterk geïndustrialiseerd eiland geworden, maar wel een met een enorm bevolkingsoverschot en weinig ruwe grondstoffen. Daarom bedacht de Japanse keizer het megalomane plan om alle westerse koloniën van het Aziatische grondgebied in te pikken en een groot Aziatisch rijk te stichten. Het tijdstip voor de machtsovername was gunstig: de meeste kolonisten waren druk doende in hun eigen land een andere megalomaan van het lijf te schudden, Adolf Hitler. Eerst bombardeerden ze Pearl Harbor, daarna het Britse Hongkong, toen de Amerikaanse Filippijnen, daarna Nederlands-Indië, en ten slotte Frans-Indochina.

Vlak na de ondergang van het Derde Rijk namen de Amerikanen echter wraak op de val van Pearl Harbor en lieten de Japanners kennismaken met hun nieuwe uitvinding, de atoombom. Eerst werd Little Boy op Hiroshima gedropt, daarna Fat Boy op Nagasaki, en toen ook de Russen met een geweldig grondoffensief een miljoen Japanners gevangennamen, capituleerden ze.

De Fransen dachten weer gewoon zitting te kunnen nemen in hun oude vertrouwde koloniale kantoren in Phnom Penh, maar kwamen bedrogen uit. Ze stuitten op een koppige inheemse koning, Norodom Sihanouk, die pleitte voor een onafhankelijk Cambodja. Dat kwam er ook, mede door de steun van de Khmer Issarak, een communistische verzetsbeweging die in de jaren vijftig fel tegen de onafhankelijkheid van Frankrijk vocht.

In 1953 kon in Parijs het onafhankelijkheidsverdrag getekend worden en had Sihanouk de handen vrij om van Cambodja de socialistische allemansvriend te maken, die zowel goed lag bij China, Rusland en Frankrijk als bij Amerika.

Dat deed hij slim. Eerst stelde hij de onderdrukte boeren tevreden met staatssubsidies, zodat binnen tien jaar hun voorheen dorre vlakten een heleboel kapok, rijst, rubber, palmolie, moerbeibomen en cashewnoten opleverden. Ook stemde hij de Chinese kooplui gunstig door import- en exportheffingen af te schaffen, en ontstond er al snel een economische elite, die rijdend in Mercedesen en gekleed in Franse maatpakken hun winsten spendeerden in een van de vele jazzcafés, vijfsterrenrestaurants en casinohotels die hij had laten bouwen.

Tien jaar na zijn aantreden leek Cambodja dan ook in niets meer op het zielige onderdrukte koninkrijkje dat eeuwenlang gebukt was gegaan onder imperialisme en kolonialisme. Het Cambodja van de jaren zestig was een belastingparadijs geworden, een *laissez-faire* staat, met een koning die als motto 'Leven en laten leven' had.

Toch was niet iedereen blij met de extravagante dandykoning Sihanouk. Vooral de Amerikanen keken argwanend toe, zeker toen ze hoorden dat hij oogluikend toeliet dat de Noord-Vietnamese Vietcong via het Ho Chi Minh-pad legerbases in de noordelijke provincies Ratanakiri en Mondulakiri mochten opzetten. Ze steunden daarom de staatsgreep van de rechtse politicus Lon Nol, die in 1970 Sihanouk van de troon stootte en van

Cambodja een republiek maakte. Het gevolg was wel dat Cambodja nu bij de oorlog in Vietnam betrokken raakte en de Vietcong communistische rebellenbewegingen in Cambodja begon te steunen. Vooral een groep linkse intellectuelen, die in de jaren vijftig nog in Parijs gestudeerd hadden en zich daar al aangesloten hadden bij de links-radicalen organisatie *Cercle Marxiste*, waren geïnteresseerd in de Vietcong-tactieken.

Veruit de bekendste studiebol was de zoon van een etnisch-Chinese grootgrondbezitter uit Prek Sbauv, een vissersdorpje gelegen aan de Mekong-rivier. Op de technische universiteit van Parijs stond hij nog ingeschreven als Saloth Sar, maar later zou hij berucht worden onder zijn revolutienaam Pol Pot. Samen met zeven andere *Cercle Marxiste*-leden richtte hij in de jaren zestig een communistische rebellenbeweging op, die door het toenmalige staatshoofd Norodom Sihanouk de Rode Khmer werd genoemd. Opererend vanuit kantoor 100, vlak bij Voi Sat, diep in de jungle van Ratanakiri, begonnen ze aanhangers te werven voor hun communistische strijd. Veel succes hadden ze aanvankelijk niet. Behalve twee voormalige Khmer Issarak-leiders, de jurist Nuon Chea en de voormalige monnik Ta Mok, kwamen er maar weinig nieuwe leden opdagen. Begin jaren zeventig moest Pot dan ook constateren dat de massa nog niet rijp was voor het communisme, dat er te veel welvaart was, te veel *joie de vivre*, en dat zelfs hij, die net als Marx en Lenin stellig geloofde dat de communistische revolutie een onoverkomelijke natuurwet was, een aanleiding nodig had.

En die kwam. Met dank aan de Amerikaanse president Richard Nixon en zijn adviseur Henry Kissinger, die hopeloos gefrustreerd waren dat ze het Rode Gevaar niet konden blussen in Vietnam en uit pure onmacht gevluchte Vietcongs in het oosten van Cambodja begonnen te bombarderen. Ondanks tegenwerking van het Congres, dat geen heil zag in nog een Vietnamoorlog, gaf Nixon op 18 maart 1969 in het geheim de opdracht

aan generaal Alexander Haig het bombardement in Vietnam en later ook Cambodja te starten.

En dat mocht wat kosten. In totaal viel er twee keer zo veel bommen uit de buiken van B52-bommenwerpers als de geallieerden tijdens de hele Tweede Wereldoorlog geworpen hadden. De springlading had zelfs de kracht van 183 Hiroshima-bommen, bizar voor een gebied dat slechts twee keer zo groot was als Nederland. De eerste aanval vond plaats vlak voor zonsopgang en werd ludiek 'Breakfast' genoemd, de tweede aanval heette 'Lunch', de derde 'Dinner', de vierde 'Supper' en als toetje kwam 'Snack'. Zwartgalliger is de Amerikaanse humor nooit meer geworden.

De verwoesting was dan ook enorm. Meer dan 600 000 Cambodjanen verloren het leven. Het was de stilste massamoord ooit door het Westen gepleegd. Zo stil zelfs dat Nixon in 1973 nog de Nobelprijs voor de vrede kreeg vanwege zijn vredesoperaties in Vietnam.

Een grotere blunder had de commissie niet kunnen begaan. In Cambodja bleek het bombardement koren op de molen te zijn voor Pol Pot. Dit was precies wat hij nodig had: een nieuwe vijand, een nieuwe imperialist, een nieuw dreigend onheil, een haatzaadje. En inderdaad, zijn plan voor de oprichting van een klasseloze boerenheilstaat sloeg ineens aan. Uit alle hoeken en gaten sloten de boeren zich bij hem aan. Jong, oud, man, vrouw, alsof hij de nieuwe messias was. In minder dan vijf jaar had hij maar liefst 200 000 volgelingen, die tot de tanden bewapend met Chinese kalasjnikovs het Lon Nol-regime omverwierpen en als wilde krijgers op 17 april 1975 Phnom Penh binnenstormden.

Toen Pol Pot een paar dagen later zijn hoofdkwartier had ingericht in het Frans-koloniale treinstation, liet hij over de staatsradio weten de nieuwe leider te zijn van Democratisch Kampuchea en noemde hij zijn missie apocalyptisch 'de terugkeer naar het jaar Nul'. Pol Pot wilde opnieuw beginnen, de eeuwen van het imperialisme vergeten, een nieuw Angkor-rijk bouwen,

maar dan groter en machtiger. Geld, moderne techniek, medicijnen, onderwijs en kranten werden afgeschaft, zodat de kracht van het Khmer-volk zichtbaar werd. Voortaan zou *Angkar*, de partij, ook het land regeren: een top van schimmige figuren, die simpelweg, *bongs* (broeders) werden genoemd, van wie de belangrijkste drie Pol Pot, Nuon Chea en Khieu Samphan waren. Zij deelden Democratisch Kampuchea in zeven zones in, die elk geleid werden door de regionale krijgsheren Ta Mok, So Phim, Ke Pauk, Koy Thoun, Ruos Nim, Son Sen en Vorn Vet.

Na de inval van 17 april werden alle inwoners van Phnom Penh in deze zones tewerkgesteld. Ze werden 'nieuwe mensen' genoemd, oftewel door kapitalisme besmette parasieten, die louter uit eigen belang handelden en heropgevoed moesten worden tot onbedorven Khmer-boeren. Kooplui, leraren, monniken, dokters, accountants, ze kregen allemaal op collectieve boerderijen een schop in hun handen gedrukt om greppels te gaan graven, dijken te bouwen en irrigatiesystemen aan te leggen. Ook kregen ze te horen dat voortaan iedereen gelijk was; dat geld, voedsel, fruit, gereedschap, familie, zelfs hun eigen geest, voortaan collectief bezit zou worden.

Aanvankelijk begon de afschaffing van individualiteit nog wat padvinderachtig en moesten arbeiders elke avond hun dag door-nemen rond een kampvuur en hun fouten opbiechten. Maar naarmate de revolutie vorderde werden de biechtsessies grimmiger. Niet alleen de eigen fouten, ook die van anderen moesten gerapporteerd worden. De arbeiders werden achterdochtig, begonnen elkaar te controleren, te inspecteren en te verklikken. Ineens was familie ook geen familie meer. Je was goed of fout. En als je fout was, moest je uit de geschiedenis verdwijnen. Dat gebeurde ook. Twee miljoen Cambodjanen, een derde van de bevolking, werd doodgemarteld in vernietigingskampen of vermoord door spionnen, of kwam gewoonweg om van de honger in de werkkampen.

Ondertussen keek het Westen lijdzaam toe. Men had wel ver-

moedens dat er een onvoorstelbaar menselijk drama gaande was in Cambodja, maar geen zin in een tweede Vietnamoorlog. De werkkampen, de verkrachtingen, de martelingen, de moordpartijen, de internationale gemeenschap sloot er de ogen voor en daarom moest de verlossing uit eigen gelederen komen.

Die kwam ook. Ex-Rode Khmer-brigadier Pen Sovan, die in 1978 naar Vietnam gevlucht was, richtte een rebellenbeweging op, het Kampuchean United Front for National Salvation. Met steun van het Noord-Vietnamese en Russische leger viel hij Cambodja binnen en verdreef Pol Pot en zijn kornuiten naar het Dangrek-gebergte.

In 1979 werd een door Hanoi gesteunde regering geïnstalleerd, de People's Republic of Kampuchea, met als opperhoofd de Noord-Vietnamese generaal Le Duc Tho en als tweede man Pen Sovan. In 1981 kreeg Pen echter mot met Tho, omdat hij te zelfstandig begon te opereren en een eigen legerbrigade begon te formeren. De geïrriteerde Tho greep in en verving hem door een andere ex-rote Khmer-brigadier, Heng Samrin.

Toch hield zijn macht ook niet lang stand. Ene Hun Sen, een voormalige geheim agent van koning Norodom Sihanouk en tevens ex-Rode Khmer-brigadier, kreeg ruzie met Heng, die pleitte voor een pro-Vietnamese koers. De eenogige Hun Sen pleitte net als Pen voor onafhankelijkheid en had geen zin om in de Vietnamese pas te lopen. Hij had geluk: enkele belangrijke kopstukken van Heng overleden, en in 1985 had hij genoeg volgelingen bijeen verzameld om de leiding van hem over te nemen. Eenmaal stevig in het zadel als sterke man van Cambodja richtte hij in 1991 een nieuwe volkspartij op, de Cambodian People's Party (CPP), die aanvankelijk in trek was omdat hij aartsvijand Vietnam zich liet terugtrekken en de zeer populaire, in ballingschap levende prins Norodom Sihanouk uit China terug liet keren.

Toch pakte die laatste publieksstunt niet goed voor hem uit. Sihanouk zocht steun bij de Verenigde Naties en verzocht om

bemiddeling tussen de kemphanen Pol Pot, die nog steeds actief was in het westen van Cambodja, en de nieuwe leider Hun Sen. Dat lukte. Op 30 oktober 1991 werden de zogenoemde Parijse Akkoorden getekend en werden er nieuwe verkiezingen uitgeschreven onder streng toezicht van de United Nations Transitional Authority in Cambodia (UNTAC). Dit interim-gezagsorgaan, bestaande uit maar liefst 23 000 manschappen, onder wie 2000 Nederlandse mariniers, hield streng toezicht op het bestuur, mensenrechten, openbare ordehandhaving en de verkiezingen.

Deze nieuwe verkiezingen betekenden de onverwachte politieke comeback van de verloren vader van het volk, Norodom Sihanouk. Zijn monarchistische FUNCINPEC-partij won in 1993 overtuigend de verkiezingen en Sihanouk schoof zijn zoon Ranariddh naar voren als staatshoofd.

Zo ver liet Hun Sen het echter niet komen. Gesteund door een eigen troepenmacht weigerde hij af te treden en dreigde met een nieuwe burgeroorlog als Ranariddh niet het veld zou ruimen. Na een periode van moddergegooi in de media ontstond er uiteindelijk een akkoord tussen beide partijen, die elkaars bloed wel konden drinken. De volkspartij van Hun Sen en de royalisten van Ranariddh zouden samen gaan regeren, met Hun Sen als premier en prins Norodom Ranariddh als vicepremier.

Lang kon deze schijnvertoning echter niet duren, en in 1997 maakte het leger van Hun Sen dan ook gehakt van de royalisten in een bloedige coup d'état. Volgens Hun Sen was het trouwens geen coup, maar had hij gewoon een stokje gestoken voor een tweede Rode Khmer-regime. Die zouden zich volgens hem hebben aangesloten bij de royalisten en waren van plan geweest hem uit het veld te ruimen.

Hoe dan ook, het Cambodjaanse volk was woedend, zag deze ex-Rode Khmer-commandant als leider helemaal niet zitten en ergerde zich helemaal kapot toen hij vlak buiten Phnom Penh een 10 miljoen dollar kostende *mansion* liet bouwen compleet met zwembad, theater, whiskybar en golfbaan.

Ook de Verenigde Naties waren woest dat Hun Sen het Vredesakkoord van Parijs aan zijn laars lapte en wilden hem net als alle andere Rode Khmer-leiders berechten als oorlogsmisdadiger. Met behulp van een meer dan 150 miljoen dollar kostend Cambodja-tribunaal probeerden zij eens en voor altijd af te rekenen met het bloedige Rode Khmer-regime en alle kopstukken, inclusief hemzelf, achter de tralies te krijgen. Op 31 juli 2007 pakten ze Kang Khek Ieu op, alias Duch, de directeur van het martelcentrum Tuol Sleng. De tot het christendom bekeerde Kang werd veroordeeld, maar hoopte op strafvermindering door te vertellen dat hij in opdracht van Nuon Chea had gehandeld.

Dat lukte, en op 19 september 2007 werd Chea in staat van beschuldiging gesteld en verdedigd door de twee Nederlandse advocaten Victor Koppe en Michiel Pestman. Beide heren begonnen strijdlustig en openden de hoorzittingen zelfs met een politiek gevoelige rel. Ze hadden bij het tribunaal het verzoek ingediend om een van de Cambodjaanse rechters, Ney Thol, van zijn functie te ontheffen. Deze zou volgens Koppe en Pestman wel erg bevriend met Hun Sen zijn en menig politiek tegenstander van hem hebben veroordeeld. Veel gehoor vonden hun aantijgingen niet.

Op 12 november 2007 volgden nog twee arrestaties. De vroegere minister van Buitenlandse Zaken en vicepremier Ieng Sary, en zijn vrouw, voormalig minister van Sociale Zaken Ieng Thirith, werden in hun woning in Phnom Penh gearresteerd. Ieng Sary zou de misdaden van de Rode Khmer 'bevorderd, uitgelokt, gefaciliteerd, aangemoedigd en/of goedgekeurd hebben' en zijn vrouw, schoonzus van Pol Pot, zou deel hebben genomen aan het 'beramen, leiden, coördineren en bevelen van grootscheepse zuiveringen en het onwettig om het leven brengen van medewerkers van het ministerie van Sociale Zaken'.

Een week later volgde een vijfde arrestatie. Ook voormalig staatshoofd Khieu Samphan werd in de boeien geslagen toen hij na een beroerte het ziekenhuis in Phnom Penh verliet. Samphan

werd beschouwd als de denker van de Rode Khmer, de man die de beleidslijnen uitzette, de spindoctor van Pol Pot. Hij promoveerde in 1956 immers aan de Sorbonne met een gortdroge dissertatie getiteld 'Onderontwikkeling in Cambodja'. Net als veel van zijn tijdgenoten filosofeerde hij over de kwalijke effecten van het kapitalisme en citeerde hij veelvuldig uit Adam Smith en Karl Marx. In zijn conclusie pleitte hij voor afschaffing van steden, geld en klassen. In Parijs was zijn proefschrift nog salon-socialisme, maar in Cambodja werd het keiharde werkelijkheid, en anno 2007 werd het gezien als een misdaad tegen de mensheid.

Als het aan de Nederlandse advocaten Koppe en Pestman ligt is Hun Sen de volgende in de rij en moet onderzocht worden welke betrokkenheid hij heeft gehad bij de vermeende genocide op de moslim-Chams in Kampong Cham, een regio waar hij indertijd Rode Khmer-commandant was.

★

Rode slierten worden zichtbaar aan het hemelruim, als er een ronkende Honda-motor voor de Lazy Fish stopt. De eigenaar, een grote, getatoeëerde man met twee gouden tanden, stapt af. Hij blijkt niet alleen te zijn. Achter zijn rug komt een zwaar opgemaakte jongedame tevoorschijn, op hoge hakken, met daarboven zwarte netkousen en een doorschijnend rood jurkje.

'Mijn favoriete meisje,' roept Heng verrukt, en hij trekt haar gretig op schoot. De motorrijder blijkt de jongere neef van Heng te zijn en stelt zich voor als Frank.

'Amerikaan?' vraag hij zonder me aan te kijken.

'Nederlander.'

'Wil je cocaïne?'

'Nee.'

'Een meisje dan, eentje zoals zij?'

'Nee, dank je.'

Heng streelt ondertussen de nekharen van zijn liefde en vervolgt met dubbele tong zijn gemopper over de Cambodjaanse politiek.

‘Weet je dat zelfs koning Sihanouk Pol Pot gesteund heeft? En weet je waarom? Omdat hij bang was voor zijn eigen hachje. Dat Pol Pot hem een kopje kleiner zou maken. De lafaard. Terwijl ik tien uur per dag greppels moest graven om er stinkende lijken in te gooien, zat meneer veilig en wel bij zijn vriendjes in China en Korea. Noem je dat een koning?’

Frank ziet wel handel in de oorlogsfrustraties van Heng. ‘Wil je morgen misschien naar het Tuol Sleng-museum?’ vraagt hij, terwijl hij zonder vragen een hap vis amok van mijn bord pikt en die gulzig naar binnen werkt.

‘Ik wil je wel brengen,’ smakt hij. ‘Vijf dollar.’

Ik negeer zijn aanbod, want vind de prijs veel te hoog voor die paar honderd meter. Maar Frank laat het er niet bij zitten.

‘Kom op, brother. Geef mij een baantje,’ zeurt hij, en hij loopt naar me toe. Hij trekt zijn shirt omhoog en laat zijn bolle buik zien, waarop een groot rood litteken prijkt. ‘Ik heb geld nodig, kameraad. Ik ben een jaar geleden in mijn buik geschoten door twee huurmoordenaars. Met een uzi. We hadden problemen toen we nog bij het Boeng Kak-meer zaten. Een of andere hoge pief van Hun Sens Centrum People’s-Partij had de grond, waar wij officieel eigenaar van waren, gewoon verkocht aan een Chinees bedrijf in bouwmaterialen. Hij wilde ons er voor 15000 dollar af pleuren. Toen we het geld weigerden, stuurden ze twee huurmoordenaars op ons af. De sukkels dachten dat ik de eigenaar was en schoten mij in mijn buik. Gelukkig heb ik het overleefd, maar het was een dure operatie.’

Ik twijfel. Ik kan best zelf lopen, zo ver is het niet, maar aan de andere kant heb ik met hem te doen. Zijn litteken ziet er beroerd uit. Dus knik ik.

Frank geeft me opgelucht een hand ter bevestiging van de overeenkomst en bestelt in het naburige restaurant een liter bier.